

Etablering av markedsplass for oppdrettslaks

Av advokat Bjørn Olav Øiulfstad

Norge har en ledende stilling innen produksjon og omsetning av oppdrettslaks i Europa. Oppdrettsnæringen har vokst betydelig de senere årene, og markedet for omsetning av oppdrettslaks er et av de raskest voksende råvaremarkedene i verden. I løpet av få år har markedet utviklet seg til å bli et globalt marked med økende krav til profesjonalitet hos den enkelte aktør, enten det gjelder produksjon eller markedsføring av produktet. Økt volum og sykliske svingninger i etterspørselen har aktualisert behovet for mer forutsigbarhet i alle ledd av omsetningskjeden. Markeder som er preget av stor usikkerhet og sterkt varierende priser, har behov for virkemidler som kan bidra til å redusere den økonomiske risikoen for aktøren. I andre råvaremarkeder, blant annet innenfor landbruk, har aktørene over tid bygget opp systemer som muliggjør prissikring av handel med råvarer. Det er etablert børser både i USA og Storbritannia hvor aktørene kan avlaste sin risiko gjennom å selge eller kjøpe råvarer på langsiktige kontrakter. Disse markedsplassene har, i tillegg til at de har bidratt til redusert økonomisk risiko for aktørene, også ført til en positiv profesjonalisering av hele næringer.

Det foreligger i dag ingen tilsvarende markedsplass for oppdrettslaks.

I de fleste råvaremarkeder vil aktørene ha risiko knyttet til svingningene (volatilitet) i råvareprisen. Innenfor fiskemarkedene er det variasjoner i så vel nivå på fangsten som prisen på råvaren som skaper betydelig usikkerhet. Vi har sett betydelige volum- og prissvingninger fra et år til et annet. Mange fikseaktører er i tillegg ensidig posisjonert mot ett eller et fåtall kategorier av fangst, og har begrenset mulighet til å redusere den økonomiske risikoen gjennom å utnytte markeder som svinger i ulik grad.

Så vel markedet for hvitfisk som laks har de senere årene opplevd meget lave prisnivåer og dermed pressede marginer, med et betydelig antall nedleggelse av bedrifter som konsekvens. I og med at bedriftene er tapsutsatt, blir arbeidsplassene også utrygge. Ofte er flere fiskeribedrifter på samme sted posisjonert likt i markedet, og når markedet svikter, rammes hele lokalsamfunn. Manglende stabilitet i inntjeningen til fiskeribedriftene reduserer også mulighetene for rimelig finansiering. Høye finansieringskostnader hindrer ofte nødvendige investeringer i bransjen. Den manglende stabilitet gjør det også vanskelig å etablere den type forutsigbarhet og stabilitet i rammevilkår som er nødvendig for en langsiktig utvikling av produkter og markedsrelasjoner.

Det er allerede nevnt at volatiliteten i bransjen historisk sett har vært knyttet opp mot to elementer, nemlig volum og pris. Lave priser har gitt lave marginer, ofte så lave at det ikke har vært mulig å dekke løpende driftskostnader i og med at både båter og anlegg krever kontinuerlig og tilfredsstillende volum for å dekke de faste kostnadene.

I tradisjonell fangst er det vanskelig å se for seg en situasjon hvor volumproblematikken elimineres. Innen oppdrett er situasjonen imidlertid annerledes i og med at vi har en mer stabil og forutsigbar leveranse av råvaren fordi produksjonen er kontrollert.

Prisrisiko kan man lettere eliminere gjennom handel med finansielle kontrakter som ikke medfører fysisk leveranse av laks. Det innebærer at børsen stiller kurser for "leveranse" av laks til bestemte tider i fremtiden. Aktørene kan dermed låse sine posisjoner og beregne sine inntekter i forkant. Ved at børsen ikke har ansvaret for fysisk leveranse av fisk, unngår man enhver utfordring i tilknytning til logistikk og kvalitet.

For de fleste aktører i et marked er det viktig å redusere risiko, ikke å eliminere den totalt. Prisene på ulike typer av oppdrettslaks viser stor grad av samvariasjon. Det antas derfor at det vil være tilstrekkelig for børsen å stille priser kun på et begrenset antall av kontrakter/varianter, noe som gjør det enklere å administrere børsen i en oppstartsfasen.

Aktørene vil benytte børsen på ulike måter. Oppdrettsaktørene vil typisk anvende børsen for å stabilisere sine fremtidige inntekter. Et eksempel kan være innkjøpssjefen i et kjøpesenter. Han har i mars "kjøpt" 50 ett-tonns kontrakter for laks med leveranse 1. september. Dette setter ham i stand til å planlegge en salgskampanje som skal finne sted i september og der det er viktig for ham å vite hvilken pris han må betale (= prissikring). Den avtalte prisen 1. mars var kr 22,- pr. kg, mens markedsprisen på dette tidspunkt er kr 20,- pr. kg. 1. september er markedsprisen kr 24,- pr. kg og innkjøpssjefen mottar kr 100 000,- (kr 2 x 50 000 kg) fra sin motpart på den finansielle markedsplassen samtidig som han snur seg rundt og kjøper fisk i det fysiske markedet for kr 1,2 mill (kr 24,- pr. kg). Dermed har han i faktisk betalt kr 1,1 mill for 50 tonn, eller kr 22,- pr. kg - men det visste han at han ville betale allerede i mars, uansett hvorledes markedsprisen ville utvikle seg.

Lignende eksempler kan beskrive behovene til fiskere, fiskeoppdrettere, mellommenn, videreforedlingsbedrifter og andre avtagere av fisk. Men markedsplassen vil også tiltrekke seg andre typer av investorer og rene spekulanter. Disse aktørene er også viktige, og vil bidra til at omsetningen i markedet stiger. Fiskeaktørene vil tjene på det gjennom mindre differanse mellom kjøps- og salgsforlangende og lavere transaksjonskostninger på markedsplassen.

Det er videre verd å merke seg at stabilisering av inntjeningen på råvareleddet antagelig vil ha positive effekter gjennom hele verdikjeden. Sammenlignet med andre råvaretyper (som kjøtt, melk, grønnsaker) er bearbeidingsverdien innen fisk lav i Norge, noe som må antas å ha delvis sammenheng med den foran beskrevne volatiliteten i markedet å gjøre.

En børs har også en annen samfunnsøkonomisk effekt. Det at en fiskeribørs ledes fra Norge vil ytterligere posisjonere Norge som en ledende internasjonal fiskeriaktør, og bidra til bredere kompetanse innen hele næringen. Ser ikke logikken her men, vil det at vi har fiskebørs i Norge gjøre kompetansen større?) Børsen vil være næringsnøytral, og kan på mange måter sammenlignes med andre typer av infrastruktur som stilles til disposisjon for aktørene i markedet for å sikre en god næringsutvikling.

Det arbeides for tiden med flere alternativer som har som siktemål å etablere en norskbasert markedsplass for finansiell handel med fisk. Felles for disse alternativene er at de vil bygge på de erfaringene man har gjort i andre råvaremarkeder, der suksessen fra finansiell handel i det nordiske kraftmarkedet er det mest nærliggende eksemplet.

Kort skissert vil en markedsplass for finansiell handel med fisk fungere etter følgende prinsipper:

- Markedsplassen er avhengig av at det til enhver tid eksisterer en pris for det underliggende produkt (=markedspris/råvarepris) som er allment akseptert av de partene som skal handle på markedsplassen.
- Markedsplassen vil selv legge ut i det elektroniske handelssystemet priser og volumer knyttet til de kontraktene som skal omsettes - terminer eller opsjoner.
- Handelen på markedsplassen mellom kjøpere og selgere vil være anonym.
- Kjøpere og selgere vil bli enige, fortsatt anonymt, om en pris for et visst kontraktsvolum.
- Kjøper og selger står fritt til å selge sine kontrakter/forpliktelser til andre aktører i løpet av kontraktens løpetid.
- Ved oppgjørstidspunktet vil det kun finne sted et finansielt oppgjør. Det vil si at kjøper og selger kun gjør opp for differansen mellom den faktiske markedsprisen på oppgjørstidspunktet og den prisen som kontrakten ble inngått til.

Forutsetningene er gode for at en markedsplass for finansiell handel med fisk kan fungere godt. Dels er det mange potensielle selgere og kjøpere i markedet, og dels vil nye aktører bidra med ytterligere likviditet.

Det er flere viktige forutsetninger som i tillegg må være på plass før markedet settes i gang.

De viktigste forutsetningene vil være:

- Aktørene må ha god forståelse av hvorledes markedsplassen fungerer.
- Aktørene må forstå den risikoen de utsetter seg for ved å handle med finansielle kontrakter.
- Det må etableres interne retningslinjer og kontrollmekanismer som bidrar til at handelen foregår i betryggende former. Det juridiske rammeverket må også inneholde mekanismer som sikrer at aktørene oppfyller sine forpliktelser, samtidig som markedsplassen kan håndheve regelbrudd fra aktører.
- Det juridiske rammeverket må også sikre aktørene mot andre aktørers utnyttelse av markedsposisjon eller manipulering av råvareprisene.

- Instrumentene som handles på markedsplassen må være designet slik at de tjener aktørenes interesser.
- Aktørene bør være representert i markedsplassens styrende organer.
- Det er viktig at markedsplassen tiltrekker seg ytterligere volum gjennom internasjonalisering av handelen.
- Markedsplassen trenger også en aksept blant "folk flest" og en anerkjennelse av at den fremmer viktige nasjonale og lokale interesser.
- Markedsplassen bør ligge i distrikts Norge

Gjennom etablering av en markedsplass for omsetning av fiskekontrakter vil ledelsen i mange selskaper kunne flytte noe av sitt fokus fra det daglige kravet om inntjening til utviklingsrelaterte oppgaver. Det vil bidra til en positiv utvikling av en av våre aller viktigste næringer.

Norge burde være det perfekte sted for lokalisering av en fiskebørs. Vi har store fiskeriressurser, handelstradisjoner, kompetanse, forskningsinstitusjoner, teknologimiljøer og ikke minst tunge finansinstitusjoner innenfor fiskeriområdet.

I et samspill mellom alle disse aktørene og myndighetene burde det være mulig å etablere det som på sikt skal bli verdens ledende børs for omsetning av fisk lokalisert i Norge.

B.O.Ø